

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Взаємодія державної податкової служби з іншими державними відомствами. Науково-методичні матеріали / Науково-методичний відділ ЦПН ДПА України. – К. : ДПА України, 2008. – 139 с.
2. Кривоніс М.А. Поняття взаємодії в законодавстві України з питань митної справи / М.А. Кривоніс // Митна справа. – 2011. – № 6(78). – С. 15–20.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [В.Т. Бусел, М.Д. Василюга-Дерибас, О.В. Дмитрієв та ін.] ; голов. ред. В.Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : Перун, 2002. – 1440 с.
4. Философский словарь / [В.Н. Мирошниченко, Л.В. Остапенко, Э.В. Шахова] ; под. ред. А.П. Ярещенко. – Ростов н/Д : Феникс, 2004. – 560 с.
5. Большая советская энциклопедия : в 30 т. / гл. ред. А.М. Прохоров. – 30-е изд. – М. : Совет. энцикл. 1971– . – Т. 5. – 1971. – 640 с.
6. Социальная философия : [словарь] / сост. и ред. В.Е. Кемеров, Т.Х. Керимов. – 20-е изд., испр. и доп. – М. : Академический проект ; Екатеринбург : Деловая Книга, 2006. – 656 с.
7. Свенцицкий А.Л. Краткий психологический словарь / А.Л. Свенцицкий. – М. : ТК Велби ; Проспект, 2008. – 512 с.
8. Плішкін В.М. Теорія управління органами внутрішніх справ : [підручник] / В.М. Плішкін ; за ред. Ю.Ф. Кравченка. – К. : НАВСУ, 1999. – 702 с.
9. Про державну таємницю : Закон України від 21 січня 1994 р. № 3855–XII // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 16. – С. 93.
10. Ліпкан В.А. Правовий режим податкової інформації в Україні : [монографія] / В.А. Ліпкан, О.В. Шепета, О.А. Мандзюк. – К. : ФОП О.С. Ліпкан, 2015. – 440 с.
11. Кормич Б.А. Організаційно-правові засади політики інформаційної безпеки України : [монографія] / Б.А. Кормич. – О. : Юридична література, 2003. – 472 с.

УДК 347.31

**«БЛАГОДІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ» І «МЕЦЕНАТСТВО»:
СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ У НАУЦІ ТА ЗАКОНОДАВСТВІ**

**«CHARITABLE ACTIVITIES» AND «PATRONAGE»:
VALUE CONCEPTS IN SCIENCE AND LEGISLATION**

Сербин Р.А.,

*здобувач кафедри адміністративного права і процесу
Національної академії внутрішніх справ*

У статті на підставі аналізу наявних наукових, науково-публіцистичних і нормативних джерел з'ясовано сутність і зміст понять «благодійна діяльність» і «меценатство», визначено їх співвідношення між собою та іншими суміжними явищами.

Ключові слова: благодійна діяльність, меценатство, спонсорство, гуманітарна допомога, співвідношення.

В статье на основании анализа научных, научно-публицистических и нормативных источников выяснена сущность и содержание понятий «благотворительная деятельность» и «меценатство», определено их соотношение между собой и другими смежными явлениями.

Ключевые слова: благотворительная деятельность, меценатство, спонсорство, гуманитарная помощь, соотношение.

In the article on the basis of analysis of scientific, scientifically-publicism and normative sources essence and maintenance of concepts «Eleemosynary activity» and «patronage» of art is found out, their betweenness is certain by itself and other contiguous phenomena.

Key words: charity, patronage, sponsorship, humanitarian aid, correlation.

Актуальність теми. Благодійна діяльність відіграє важливу роль у реалізації важливих суспільних функцій, насамперед у сфері соціального захисту населення. Однак сучасне вітчизняне благодійництво як специфічне соціальне явище розвивається досить уповільнено, стихійно й без належної підтримки з боку держави. Воно багато в чому обумовлюється політичною кон'юнктурою та здебільшого зводиться до разових акцій. Сьогодні благодійна діяльність переважно здійснюється у сфері шоу-бізнесу, спорту, значно меншою мірою охоплені нею освіта, наука,

видавнича діяльність, класична музика, бібліотечна та музейна справа, медицина, соціальне забезпечення. Дуже часто благодійництво та меценатство як безкорислива допомога підміняються спонсорством, яке передбачає добровільну матеріальну, фінансову, організаційну та іншу підтримку набувачам допомоги винятково з метою популяризації імені та товарного знаку надавача такої допомоги. Тому замість благодійництва в юридично-конкретному розумінні цього слова на практиці в нас процвітають гучні рекламні акції та масова поп-культура, розра-

ховані на рядового споживача, а не на людей та установи, які потребують милосердної підтримки.

В Україні відсутні належні моральні та соціальні стимули розвитку благодійної та меценатської діяльності (нагородження державними відзнаками, присвоєння почесних звань, увічнення імені, відзначення згідно із законодавством іншими засобами в зв'язку з меценатською діяльністю). Такий стан справ багато в чому пояснюється тим, що і у світовій, і у вітчизняній практиці зазначена сфера правового регулювання існує порівняно недовго, а велика кількість юридичних проблем, що виникають у ній, не вирішені й донині.

Стан наукового дослідження. Попри те, що такі вчені, як О. Літвіна, В. Чепурнов, Я. Буздуган, Х. Коновейчук, О. Ковтун, І. Тимошенко, Р. Коваленко, О. Кожушко, І. Литвин, Т. Курінна, С. Матяж та інші, регулярно звертаються до проблем ефективності правового регулювання благодійної діяльності, не всі з них вивчені повною мірою, дотепер нечітко визначені межі таких явищ, як благодійництво, спонсорство, меценатство, та їх вплив на соціально-культурне життя, багато прогалин законодавчого характеру залишаються нерозв'язаними. Тому метою статті є здійснення аналізу сутності та змісту понять «благодійництво» та «меценатство», визначення їх співвідношення між собою й іншими суміжними явищами.

Виклад основного матеріалу. У науковій літературі благодійну діяльність визначають по-різному: «... прояв співчуття до ближнього» [1, с. 14]; «схильність до благодійності, тобто готовність творити добро й допомагати нужденним, дряхлим, покаліченим та іншим» [2, с. 94]; «... безкорислива допомога злиденним» [3, с. 8]; «добровільна безкорислива діяльність фізичних і юридичних осіб у наданні матеріальної, фінансової, організаційної та іншої допомоги людям, які потребують соціальної уваги та захисту» [4]; «прояв співчуття до ближнього й моральне зобов'язання забезпеченого поспішати на допомогу до бідного» [5, с. 35]; «вияв цілеспрямованої уваги до людей, які з різних причин не можуть власними силами забезпечити собі хоча б мінімальні умови для існування, надання їм посиленої допомоги в збереженні й організації своєї життєдіяльності, матеріальне й духовне підтримання їх» [6, с. 42]; «допомогу тим, хто її потребує, з боку громадських організацій, державних установ, церкви та приватних осіб» [5, с. 37]. Однак недолік усіх цих визначень полягає в тому, що вони не дають цілісного уявлення про благодійність, а відображають лише певну сторону цього явища.

Філософія права розглядає благодійну діяльність через призму милосердя, а милосердя – це добре, співчутливе ставлення до когось-небудь. Водночас Я. Буздуган заявляє, що неправомірно ототожнювати ці поняття з благодійною діяльністю [7, с. 87]. З іншого боку, О. Донік та О. Саманцева під час вивчення цієї проблематики звертаються переважно до соціальних чинників, що спонукають тих чи інших людей на благодійну діяльність [8, с. 160; 9, с. 36].

Чинне законодавство, зокрема Закон України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» (пункт 2 частини 1 статті 1), благодійну діяль-

ність визначає як добровільну особисту та/або майнову допомогу для досягнення визначених законом цілей, що не передбачає одержання благодійником прибутку, а також сплати будь-якої винагороди або компенсації благодійнику від імені або за дорученням бенефіціара [10]. У попередньому Законі України «Про благодійництво та благодійні організації» дається поняття благодійництва, а не благодійної діяльності, яке визначалося як добровільна безкорислива пожертва фізичних або юридичних осіб у вигляді матеріальної, фінансової, організаційної чи іншої допомоги [11]. Так само в статті 3 Закону України «Про Товариство Червоного Хреста України» зазначається, що благодійна діяльність пов'язана з наданням допомоги й підтримки тим, хто їх потребує, виходячи із загальнолюдських принципів гуманності та взаємодопомоги, яка здійснюється винятково безкорисливо [12]. При цьому мова саме йде про благодійництво, а не про благодійну діяльність. На нашу думку, принципової різниці між поняттями «благодійництво» та «благодійна діяльність» не має, оскільки це різні сторони одного й того ж явища, а подальший пошук відмінностей ще більше ускладнить процес з'ясування їх сутності.

Підтримуючи позицію В. Чепурнова, варто сказати, що першою та, мабуть, найголовнішою ознакою благодійництва є безоплатність. В. Чепурнов наголошує: «Основна суть цієї ознаки полягає в тому, що благодійник здійснює свою діяльність повністю з альтруїстичних мотивів, тобто не розраховуючи на будь-яку вдячність із боку отримувача благодійної допомоги» [13, с. 42–43].

По-друге, українське законодавство про благодійність довгий час ігнорувало зв'язок безкорисливої діяльності благодійників із їх добровільним свідомим відношенням до благодійництва. Добровільність означає здійснення благодійної діяльності благодійником на підставі власного волевиявлення без будь-якого примусу з боку інших осіб. Проте безкорисливість може виражатися не тільки в добровільному усвідомленому неотриманні (недоотриманні) благодійником матеріального еквівалента за надану третім особам благодійну допомогу, а також і в усвідомленій жертвувальній діяльності, яка являє собою найвищий ступінь безкорисливості [13, с. 42–43]. О. Алексеева зазначає: «Жертвувальна діяльність благодійника полягає в невимушеному усвідомленому неотриманні (недоотриманні) їм вказаного матеріального еквіваленту або тих прав, які необхідні самому благодійнику. Поряд зі свідомим відношенням до благодійництва жертвувальна діяльність благодійників досить часто пов'язана з передачею набувачу допомоги того матеріального об'єкта або тих прав, які необхідні самому благодійнику» [14, с. 22].

По-третє, виборчий характер благодійності виражається в наданні благодійної допомоги саме тій особі, яка потребує такої допомоги, та наданні саме тієї допомоги, яка їй дійсно необхідна [13, с. 45].

Продовжуючи подальший аналіз визначення благодійної діяльності, закріпленого в Законі України «Про благодійну діяльність та благодійні організації», зауважимо, що благодійні організації, крім

особистої допомоги (надання послуг), можуть також надавати майнову допомогу.

У загальному розумінні допомога – це сприяння, підтримка в чому-небудь, зокрема й майнова [15]. Остання є складовою частиною більш широкого поняття «соціальна допомога», яке є одним з основних форм підтримки суспільством осіб, чиє матеріальне становище не відповідає загальноприйнятому рівню забезпечення або є нижчим за межу забезпеченості, визначеної законодавством держави [4]. Майнова допомога повинна надаватися тільки мало-забезпеченим верствам населення, а не тим, хто спроможний самостійно задовольняти свої потреби, як це передбачено частиною 2 статті 3 закону, де сказано, що благодійна діяльність може надаватися для розвитку територіальних громад [10].

Благодійна діяльність здійснюється в інтересах суспільства в цілому або в інтересах окремих категорій осіб. Якщо питання про сутність благодійної допомоги, яка надається благодійними організаціями на користь окремих категорій осіб, ясне та зрозуміле (у більшості випадків це виражається в матеріальній підтримці соціально незахищених прошарків населення), то питанню про таку діяльність в інтересах суспільства в цілому подібна виразність не притаманна. На нашу думку, благодійна діяльність здійснюється в інтересах суспільства в тому випадку, коли позитивні плоди й результати цієї допомоги відчуває на собі кожен його член. Як приклад можна навести діяльність із метою охорони довкілля й захисту тварин або з метою охорони й належного утримання історичних, культурних та інших об'єктів, що становлять цінність для суспільства. У цьому випадку одержувачем блага є кожен член суспільства, тому така благодійна діяльність визнається, відповідно до закону, «здійснюваною в інтересах суспільства» [16, с. 53].

Найбільш близьким до змісту благодійної діяльності є поняття «меценатство». Згідно із Законом України «Про благодійну діяльність і благодійні організації» меценатська діяльність – це благодійна діяльність у сферах освіти, культури та мистецтва, охорони культурної спадщини, науки й наукових досліджень, яка здійснюється в порядку, визначеному цим законом та іншими законами України [10].

Стаття 10 цього ж закону меценатською діяльністю визнає підготовку чи підтримку благодійних заходів, пов'язаних зі створенням, відтворенням чи використанням у встановленому законодавством порядку творів та інших об'єктів права інтелектуальної власності, зокрема благодійних гастрольних заходів, за умови забезпечення вільного доступу до таких заходів [10].

На думку С. Матяж, меценатство є формою благодійності, раціональною добровільною діяльністю, яка направлена на розвиток, підтримку й заступництво мистецтва, культури, науки та їх представників. На відміну від спонсорства, меценатство забезпечує безкорисливу допомогу й заступництво, що направлені на досягнення вищих інтелектуальних, культурних, етичних цінностей суспільного значення. Державне регулювання меценатства характеризується впорядкуванням відносин між державою та добро-

дійниками шляхом застосування економічних важелів, розвитком морального чинника благодійності та норм правової й соціальної відповідальності, а також стимулюванням правового функціонування діяльності меценатів [17].

З позиції соціології меценатство – це підтримка розвитку культури, мистецтва, науки, надання різної допомоги творчим працівникам, органам із боку тих, хто володіє такими можливостями (організації, приватні особи) [18, с. 244].

По суті меценатство є видом недержавної діяльності, направленої на підтримку та стимулювання різних творчих ініціатив у галузі мистецтва, освіти й культури. У цілому відмітна особливість меценатства полягає в тому, що воно забезпечує безкорисливу допомогу й заступництво, направлені на досягнення вищих інтелектуальних, культурних, етичних цінностей суспільного значення, шляхом забезпечення талановитим особам або колективам можливостей освіти або самовираження.

Попри те, що різні аспекти благодійної діяльності отримали належне правове регулювання, поза увагою законотворців залишились особливості меценатської діяльності, зокрема не визначено мету, напрями й форми діяльності меценатів, не вирішено питання із засобами стимулювання.

На порядку денному з усією актуальністю стоїть питання прийняття довгоочікуваного Закону України «Про меценатство», яким, напевно, і буде врегульовано багато невирішених правових питань.

Явище меценатства та благодійництва тісно пов'язане зі спонсорством. Досить часто спонсорство змішують із поняттями «меценатство» та «благодійність», що не є вірним, оскільки спонсорство переслідує певні комерційні цілі та користь. У цьому відношенні приватна спонсорська діяльність суттєво відрізняється і від класичного меценатства, і від державного субсидювання як наслідок відповідної культурної політики. На відміну від держави, що має на меті забезпечення функціонування культури, освіти, науки в цілому, спонсор має право індивідуального вибору того, кому надати фінансову підтримку. Спонсорство – форма надання допомоги різним закладам, що має на меті вилучення комерційної вигоди [19, с. 18]. Проте для функціонування різних соціальних сфер спонсорство, безперечно, – об'єктивне благо.

Зрозуміло, спонсорство не може бути формою благодійництва, оскільки воно здійснюється не безкорисливо, а в обмін на ту підтримку (матеріальну чи іншу), яку спонсори надають одержувачам благодійної допомоги, фактично рекламуючи себе та свою продукцію (роботи, послуги). У цьому випадку можна зробити висновок, що спонсорство не можна відносити до безкорисливої підтримки набувачів благодійної допомоги, крім того, на практиці воно не завжди пов'язане з одержувачами останньої [16, с. 52–53].

З благодійною діяльністю часто ототожнюють гуманітарну допомогу, яка визначається, відповідно до статті 1 Закону України від 22 жовтня 1999 року «Про гуманітарну допомогу», як цільова адресна безоплатна допомога в грошовій або натуральній формі, вигляді безповоротної фінансової допомоги чи добровільних

пожертвувань або допомога у вигляді виконання робіт, надання послуг, що надається іноземними та вітчизняними донорами з гуманітарних мотивів отримувачам гуманітарної допомоги в Україні або за кордоном, які потребують її у зв'язку із соціальною незахищеністю, матеріальною незабезпеченістю, важким фінансовим становищем, виникненням надзвичайного стану, зокрема внаслідок стихійного лиха, аварій, епідемій, епізоотій, екологічних, техногенних та інших катастроф, які створюють загрозу для життя та здоров'я населення, або тяжкою хворобою конкретних фізичних осіб [20]. Відтак поняття «гуманітарна допомога», як бачимо, є специфічною формою благодійної діяльності, якій притаманні як загальні ознаки (безкорисливість, цільовий характер), так і специфічна ознака – її надзвичайний характер. Тобто, інакше кажучи, надання такої допомоги здійснюється в умовах, що мають характер надзвичайних і створюють загрозу життю та здоров'ю осіб, що її потребують.

Окремо треба також сказати про волонтерську діяльність, яка за своєю суттю є наближеною до благодійної діяльності. Волонтерська діяльність є добровільною неприбутковою діяльністю фізичних осіб-волонтерів, яка спрямована на надання допомоги особам, що перебувають у складних життєвих обставинах і потребують сторонньої допомоги, та сприяє самореалізації волонтера.

Висновки. Таким чином, проведений аналіз правових норм, що регулюють благодійну діяльність в Україні, дозволяє дійти висновку, що благодійна діяльність за своїми властивостями є узагальнюючим поняттям до подібних видів діяльності. Водно-

час інші явища, крім спонсорства, яке має на меті вилучення комерційної вигоди, такі як меценатство, волонтерство, гуманітарна діяльність тощо, є правовими формами сучасної благодійної діяльності.

Зазначимо, що меценатство відрізняється від благодійної діяльності своїми соціальними та культурними цілями. Мотиви благодійництва пов'язані насамперед зі співчуттям і милосердям, мотиви меценатства – із соціальною взаємодопомогою та протекціонізмом. Цілі благодійництва – забезпечення соціального благополуччя в суспільстві, цілі меценатства – збереження й розвиток культурного надбання.

Безумовно, меценатство є важливим джерелом недержавної підтримки культурного розвитку держави, оскільки, як свідчить світова та вітчизняна практика, державної підтримки в багатьох випадках недостатньо для збереження та розвитку національного культурного надбання. Проте діяльність меценатів може вільно розвиватися в країні лише тоді, коли на рівні держави та суспільства для неї існують сприятливі умови: національне законодавство сприяє законній меценатській діяльності, з боку держави та суспільства меценати отримують узаконене заохочення матеріального та морального характеру тощо.

Необхідність вдосконалення законодавства про благодійну діяльність обумовлюється реальним станом розвитку культури та мистецтв, необхідністю створення належних умов для поступального розвитку культури української нації та культури національних меншин, для збереження, відтворення й охорони культурно-історичного середовища, проведення фундаментальних досліджень у різних сферах життя суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Страховский Д. К вопросу о христианской благотворительности / Д. Страховский. – Екатеринослав, 1914. – 98 с.
2. Даль В. Толковый словарь живого великорусского языка : в 4 т. / В. Даль. – М. : Изд-во иностр. и нац. словарей, 1955. – Т. 1. – 1955. – 699 с.
3. Ульгорн Г. Христианская благотворительность в древней церкви / Г. Ульгорн // Библейская миссия. – СПб., 2000. – 117 с.
4. Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол. : Ю. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К. : Укр. енцикл., 1998. – 672 с.
5. Кубицкий С. Благотворительность: теория, история, современность : [монография] / С. Кубицкий. – Челябинск : Фотохудожник, 2005. – 255 с.
6. Мигович І. Соціальна робота (вступ до спеціальності) / І. Мигович. – Ужгород : Освіта, 1997. – 190 с.
7. Буздуган Я. Роль благодійних організацій у вирішенні соціальних проблем суспільства / Я. Буздуган // Наукові записки ТДПУ. Серія «Економіка». – 2003. – № 12. – С. 85–89.
8. Донік О. Благодійність в Україні (XIX – початок XX ст.) / О. Донік // Український історичний журнал. – 2005. – № 4. – С. 159–177.
9. Саманцева О. Мотиваційні чинники добродійної діяльності підприємців другої половини XIX – початку XX ст. (На прикладі Донецького економічного регіону) / О. Саманцева // Сторінки історії : збірник наукових праць. – К., 2006. – Вип. 23. – С. 35–36.
10. Про благодійну діяльність та благодійні організації : Закон України від 5 липня 2012 року // Відомості Верховної Ради. – 2013. – № 25. – Ст. 252.
11. Про благодійництво та благодійні організації : Закон України від 16 вересня 1997 року // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 46. – Ст. 292.
12. Про Товариство Червоного Хреста України : Закон України від 28 листопада 2002 року // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 5. – Ст. 47.
13. Чепурнов В. Правовий статус благодійних установ та товариств за законодавством України : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 / В. Чепурнов. – К., 2004. – 175 с.
14. Алексеева О. Благотворительное движение. Регионы России / О. Алексеева. – М. : САФ, 1995. – 101 с.
15. Тлумачний словник української мови [Електронний ресурс]. – режим доступу : <http://www.uktdik.appspot.com>.
16. Літвіна О. Правове положення благодійних організацій в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 / О. Літвіна. – Х., 2003. – 190 с.
17. Матяж С. Розвиток державного регулювання меценатської діяльності : дис. ... канд. наук з державного управління : спец. 25.00.02 «Механізми державного управління» / С. Матяж. – Миколаїв, 2011. – 216 с.
18. Социологическая энциклопедия : в 2 т. / руководитель научного проекта Г. Семигин ; главный редактор В. Иванов. – М. : Мысль, 2003. – Т. 1. – 2003. – 543 с.
19. Антонович И. Благотворительность в российском обществе: история и современность / И. Антонович. – Барнаул : Изд-во Алм. ун-та, 2005. – 135 с.
20. Про гуманітарну допомогу : Закон України від 22 жовтня 1999 року // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 51. – Ст. 451.